

ФІНАНСОВІ КОМПАНІЇ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Для адміністративного права характерна велика кількість суб'єктів із різними завданнями, функціями, компетенцією, повноваженнями, організаційно-штатною структурою, підпорядкованістю та іншими правовими характеристиками, що свідчить про особливості їх адміністративно-правового статусу. Одним із таких суб'єктів є фінансові компанії, особливість яких як суб'єктів адміністративного права пропонуємо схарактеризувати у цій статті. Варто акцентувати увагу на тому, що проблематика суб'єктів адміністративного права завжди перебувала у центрі уваги науковців, свідченням чого є наукові праці В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Л. В. Коваля, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, Є. В. Курінного, С. Г. Стеценка та ін. Роботи зазначених та інших авторів мають важливе наукове та практичне значення. Висновки і рекомендації, що містяться в них, сприяють подальшому вдосконаленню адміністративного законодавства, формують методологічну основу для подальших досліджень стосовно системи та видів суб'єктів адміністративного права. Натомість фінансові компанії як суб'єкти адміністративного права в адміністративно-правовій науці спеціально не вивчались, в існуючих наукових працях ці питання досліджені фрагментарно або в рамках ширшої адміністративно-правової проблематики, без комплексного підходу. Як наслідок, необхідні для практики наукові дослідження їх сутності, видів та особливостей вивчені далеко не повністю, що обумовлює **актуальність** обраної тематики.

Метою даної статті є визначення особливостей фінансових компаній як суб'єктів адміністративного права. Для досягнення цієї мети планується вирішити такі **завдання**: уточнити термінологію з досліджуваних питань, насамперед поняття фінансової компанії як суб'єкта надання фінансових послуг; провести розмежування між фінансовими та управлінськими послугами, а також між категоріями «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин».

Науковці акцентують увагу на наявності «труднощів стосовно методологічного супроводження питання суб'єктів адміністративного права в сучасній адміністративно-правовій навчальній літературі», серед яких «відсутність загальної характеристики суб'єктів

адміністративного права, різні підходи до вибору критеріїв класифікації суб'єктів адміністративного права» [1, с. 88–90].

Важко погодитись із таким висновком, оскільки в переважній більшості наукових праць, предметом яких були суб'єкти адміністративного права, подано їх загальну характеристику, запропоновано критерії їх класифікації, які, звичайно, не можуть бути оптимальними, позбавленими певних вад і суперечностей тощо. Ми вважаємо, що основна проблема в досліджуваній сфері полягає у відсутності узгодженої структури елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права та адміністративно-правових відносин, які їм повинні бути взяті за основу для визначення відмінностей (особливостей) одного суб'єкта від іншого. Перспективною у цьому зв'язку є пропозиція Д. Н. Бахраха, який обґрунтовує доцільність об'єднання адміністративно-правового статусу у три блоки: 1) цільовий, який визначає норми щодо цілей, завдань, функцій та принципів діяльності; 2) організаційно-структурний, який складається з правових приписів, що регламентують порядок утворення, реорганізацію, ліквідацію органу, його структуру, лінійну і функціональну підпорядкованість; 3) компетенцію як сукупність владних повноважень і підвідомчості [2, с. 85].

Вважаємо, що основне призначення категорії «адміністративно-правовий статус» полягає у деталізації особливих ознак суб'єктів права та правовідносин. У визначенні правового статусу будь-якого суб'єкта акцентується увага саме на його ролі та місці у системі права (правовідносин) та на те, чим він відрізняється від інших суб'єктів. У зв'язку з цим пропонуємо під адміністративно-правовим статусом суб'єкта розуміти систему визначених у нормативно-правових актах ознак, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного законодавства, визначають його роль, місце та призначення у системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів та порядок відносин між ними. Відзначимо й те, що адміністративно-правовий статус суб'єкта не є статичною категорією, оскільки він змінюється при настанні різних юридичних фактів: отримання ліцензії; відкриття філій та представництв

в інших містах; реорганізації тощо.

Незважаючи на досить поширене нормативне та наукове використання терміна «фінансова компанія», у чинному законодавстві відсутнє його визначення. Близькими за змістом та значенням до цього терміна є такі, як «фінансова установа» та «фінансова організація». Наприклад, у ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» міститься визначення поняття «фінансова установа», якою згідно з цим Законом є «юридична особа, що надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом» [3], у зв'язку з чим можна зробити висновок про синонімічний характер термінів «фінансова установа», «фінансова компанія» та «фінансова організація», основним призначенням яких є надання фінансових послуг, що є різновидом комерційних (підприємницьких) послуг, які надаються в державі з метою отримання прибутку. Саме цим вони й відрізняються від державних, у тому числі управлінських, послуг, метою яких є забезпеченням реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Зокрема, як зазначено в Концепції адміністративної реформи в Україні, надання послуг з боку виконавчої влади повинно бути спрямовано на задоволення потреб особи і суспільства; соціальні процеси повинні регулюватися з боку держави лише у разі, якщо це обумовлено інтересами всього суспільства; управлінські послуги повинні бути платними тільки у випадку, коли громадянин має вибір: користуватися цією послугою чи ні; управлінські послуги повинні надаватися, насамперед, на низових рівнях структури виконавчої влади, що забезпечить їх наближення до споживачів [4].

У той же час варто акцентувати увагу на тому, що фінансові послуги можуть надаватися державними фінансовими структурами, проте і в цьому випадку їх головною метою є отримання прибутку. Натомість досить поширеними в діяльності фінансових компаній є саме управлінські послуги, що пов'язані з юридичним оформленням умов, необхідних для реалізації прав і законних інтересів самих фінансових компаній (видача свідоцтв, ліцензій, сертифікатів тощо). Під управлінськими послугами пропонуємо розуміти послуги з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за умови делегування їм відповідних повноважень органів виконавчої влади, які надаються з метою забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб (реєстрація,

ліцензування, сертифікація тощо).

Що стосується терміна «суб'єкт», то у словниках української мови він тлумачиться як «особа або організація як носій певних прав та обов'язків» [5, с. 578]. Подібне розуміння суб'єкта права міститься у підручниках з адміністративного права. Так, В. К. Колпаков визначає суб'єктів адміністративного права як «учасників суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами» [6, с. 189]; С. Г. Стеценко – як осіб, що мають певні права та обов'язки, сформульовані в нормах адміністративного права, і можуть вступати в адміністративно-правові відносини [1, с. 89].

Для того щоб бути суб'єктом адміністративного права, фізична чи юридична особа повинна мати адміністративну правосуб'єктність, під якою варто розуміти здатність суб'єкта мати й реалізовувати права та виконувати обов'язки, що містяться в нормах адміністративного права. Зміст даного поняття має два елементи: здатність мати суб'єктивні права та обов'язки – адміністративна правоздатність; здатність реалізовувати надані права та обов'язки – адміністративна дієздатність [6, с. 192].

Необхідним є виокремлення понять «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин», оскільки у науковій літературі ці категорії інколи ототожнюються [7, с. 481]. Проводячи розмежування між цими категоріями, зазначимо, що найбільший рівень абстрактності має поняття «суб'єкт права», яким є особа, що має правосуб'єктність. Інакше кажучи, це фізичні та юридичні особи, які можуть бути носіями юридичних прав та обов'язків, а відтак брати участь у правовідносинах. Як зазначає С. С. Алексєєв, «суб'єкти права – це особи, що мають правосуб'єктність, тобто громадяни, організації, громадські об'єднання, які можуть бути носіями прав та обов'язків, брати участь у певних правовідносинах» [8, с. 70].

Розмежовуючи суб'єкт адміністративного права та суб'єкт адміністративно-правових відносин, С. Г. Стеценко наголошує на тому, що суб'єкт права являє собою загальну категорію, яка характеризує осіб, що відповідають вимогам гіпотези норми адміністративного права, тоді як суб'єкт адміністративно-правових відносин завжди конкретно визначений, він уже фактично вступив у певні адміністративно-правові відносини [1, с. 89].

Таким чином, суб'єктів права необхідно відокремлювати від суб'єктів правовідносин, оскільки перші мають потенційну можливість бути учасниками тих чи інших правовідносин,

тоді як суб'єкти правовідносин є їх реальними учасниками. Наприклад, якщо фінансова компанія не скоює адміністративного правопорушення, не подає документи на реєстрацію, то вона не є суб'єктом адміністративно-правових відносин, однак є суб'єктом адміністративного права з моменту її реєстрації.

Адміністративне право наділяє правосуб'єктністю велике коло учасників соціальних зв'язків, про що свідчить велика кількість управлінських відносин у суспільстві, а система суб'єктів адміністративного права є складнішою, ніж системи суб'єктів будь-якої іншої галузі права [9, с. 75]. Зважаючи на це, науковці пропонують різні критерії класифікації суб'єктів адміністративного права. Наприклад, В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко пропонують розрізняти такі види суб'єктів адміністративного права, як: Президент України; органи виконавчої влади; державні службовці; громадяни України, іноземці, особи без громадянства; органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; суб'єкти підприємницької діяльності [9].

Ю. П. Битяк суб'єктами адміністративного права називає: громадян; органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; державних службовців; підприємства й установи; об'єднання громадян [10].

В. Б. Авер'янов пропонує розрізняти три види суб'єктів адміністративного права: фізичні особи; юридичні особи; колективні суб'єкти [11].

С. Г. Стеценко виокремлює індивідуальні та колективні суб'єкти, а також державні та недержавні суб'єкти [1].

На нашу думку, суб'єктів адміністративного права доцільно об'єднати у дві групи: фізичні особи та юридичні особи – що надасть змогу охопити усі їх різновиди, оскільки суб'єктом адміністративного права (адміністративно-правових відносин) може бути будь-яка фізична чи юридична особа (звичайно, лише за умови її правоздатності), а не лише названі, наприклад, В. К. Колпаковим та О. В. Кузьменко. Крім того, за характером повноважень серед суб'єктів адміністративного права можна виділити, які: 1) мають владні повноваження, тобто мають право приймати обов'язкові для виконання управлінські рішення; 2) зобов'язані виконувати приписи, що містяться в управлінських рішеннях, тобто підпорядковані особи.

Уточнення методологічних засад із досліджуваних питань дозволяє до *особливостей фінансових компаній як суб'єктів адміністративного права* віднести такі:

1. Вони є юридичними особами, які відповідно

до законодавства надають одну чи декілька фінансових послуг (банківських, страхових, кредитних, інвестиційних тощо). До них належать: банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

2. Метою їх діяльності є отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

3. Такі фінансові компанії функціонують у межах та відповідно до правил (вимог), установлених державою, оскільки держава здійснює регулювання ринку фінансових послуг, яке полягає у застосуванні комплексу адміністративних заходів (контролю, нагляду, відповідальності тощо) за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання правопорушенням у цій сфері й іншим кризовим явищам. Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом: ведення державних реєстрів фінансових компаній та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правового регулювання діяльності фінансових компаній; нагляду за діяльністю фінансових компаній; застосування уповноваженими державними органами заходів впливу; проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг. Так, державні органи, які наділені юридично-владними повноваженнями щодо фінансових компаній, видають ліцензії, встановлюють правила та вимоги, обов'язкові для виконання під час надання фінансових послуг, контролюють таку діяльність, притягують до адміністративної відповідальності тощо. Дані правовідносини мають так званий зовнішній характер. Наприклад, чинним законодавством передбачено такі їх «зовнішні» види, як: видача ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку фінансових послуг; заборона та зупинення на певний термін професійної діяльності на ринку фінансових послуг у разі відсутності ліцензії на цю діяльність та притягнення до відповідальності за здійснення такої діяльності згідно з чинним законодавством тощо. Наприклад, фінансова установа може розпочати надання фінансових послуг, лише якщо: облікова і реєструюча система відповідає вимогам, установленим нормативно-правовими актами; внутрішні правила фінансової установи узгоджені з вимогами законів України та нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють

регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг; професійні якості та ділова репутація персоналу відповідають вимогам, установленим законом. Реорганізація та ліквідація фінансових установ відбуваються з дотриманням вимог відповідних законів України та нормативно-правових актів державних органів з питань регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг. Фінансова установа зобов'язана вести облік своїх операцій та надавати звітність відповідно до вимог законів та нормативно-правових актів державних органів з питань регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг.

4. Відсутність у фінансових компаній власних зовнішніх державно-владних повноважень. Натомість у передбачених законодавством випадках вони можуть виконувати делеговані повноваження органів виконавчої влади. Так, згідно зі ст. 49 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, може делегувати такі повноваження: збирання, узагальнення та аналітичне оброблення даних щодо провадження відповідного виду професійної діяльності; проведення перевірок провадження відповідного виду професійної діяльності, дотримання вимог законодавства про цінні папери, правил, стандартів професійної поведінки; подання їй обов'язкового для розгляду клопотання про припинення (зупинення) дії ліцензії на провадження професійним учасником фондового ринку певного виду діяльності; сертифікація фахівців фондового ринку; видача ліцензій особам, які здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку.

5. Органом управління фінансовою компанією

є адміністрація, яка, маючи всі необхідні розпорядчі повноваження юридично-владного характеру, забезпечує інтереси власника та (або) держави. Очолює адміністрацію керівник, який наділений внутрішньо-організаційними владними повноваженнями, які дають йому змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання підпорядкованим їм персоналом. Владний вплив, що виходить від керівника, дозволяє підпорядковувати волю і діяльність підлеглих йому осіб, що в окремих випадках є необхідним для досягнення цілей і вирішення завдань. Елементами компетенції керівника фінансової компанії є: загальні право й обов'язок здійснювати управлінські функції щодо певних керованих об'єктів – адміністративно-управлінського персоналу та в цілому трудового колективу; конкретні права й обов'язки керівництва відповідною фінансовою компанією; право видавати так звані локальні акти управління, що є обов'язковими для виконання в межах однієї фінансової компанії. Внутрішніми владно-розпорядчими повноваженнями наділені також саморегульовані організації, які розробляють та затверджують правила, стандарти професійної поведінки та провадження відповідного виду професійної діяльності з надання фінансових послуг.

Вищенаведені особливості фінансових компаній як суб'єктів адміністративного права дозволяють визначити їх як юридичних осіб, які відповідно до законодавства надають одну чи декілька фінансових послуг з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів, функціонують у межах та відповідно до правил (вимог), установлених державою, реалізують суб'єктивні права та виконують суб'єктивні обов'язки, передбачені адміністративним законодавством.

Література

1. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2008. – 624 с.
2. Бахрах Д. Н. Административное право : учебник [для вузов] / Д. Н. Бахрах. – М. : БЕК, 1996. – 368 с.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12 лип. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
4. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : указ Президента України від 22 лип. 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 32.
5. Глумачний словник української мови / [уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига]. – Х. : Синтекс, 2005. – 672 с.
6. Колпаков В. К. Поняття і види суб'єктів адміністративного права / В. К. Колпаков // Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1 : Загальна частина. – К. : Юрид. думка, 2004. – С. 189–191.
7. Теория государства и права : курс лекций / [под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько]. – М. : Юрист, 1997. – 672 с.
8. Алексеев С. С. Право: азбука-теория-философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
9. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

10. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

11. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / [ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова)]. – К. : Юрид. думка, 2004. – 584 с.

12. Про цінні папери та фондовий ринок : закон України від 23 лют. 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.

Надійшла до редколегії 18.12.2009

Анотації

Уточнено термінологію з питань суб'єктів адміністративного права. Розмежовано фінансові та управлінські послуги, а також категорії «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин». Визначено поняття та особливості фінансових компаній як суб'єктів надання фінансових послуг.

Уточнена термінологія по вопросам субъектов административного права. Разграничены финансовые и управленческие услуги, а также категории «субъект права» и «субъект правоотношений». Определены понятия и особенности финансовых компаний как субъектов предоставления финансовых услуг.

Terminology concerning subjects of administrative law is specified. Financial and managing services and also such categories as «subject of law» and «subject of legal relations» are differentiated. Definitions and peculiarities of financial companies as subjects of providing financial services are determined.

УДК 342.97:35.075.5

О. П. КОЛЯДА,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

НОТАРІУС ЯК СТОРОНА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Інститут нотаріату в правовій державі історично покликаний посісти важливе місце в забезпеченні режиму законності й правопорядку. Інститут нотаріату як несудова форма захисту прав та охоронюваних законом інтересів є згідно з Резолюцією Європейського парламенту інститутом превентивного правосуддя. Відповідно до документів Конгресу Міжнародного союзу суддів функцією нотаріату є, насамперед, посвідчення юридичних актів, безстороннє інформування сторін про сутність і правові наслідки, запобігання правовим спорам.

За час свого існування в Україні інститут нотаріату довів свою доцільність та ефективність як засіб досудового захисту прав людини. Однак на сьогодні не вирішено широке коло теоретичних і практичних проблем організації і функціонування нотаріату в Україні, зокрема не врегульовано питання можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріуса в порядку адміністративного судочинства.

Аналіз спеціальної наукової літератури дає підстави стверджувати недослідженість даної теми. Існуючі на даний час наукові праці вчених В. Б. Авер'янова, Д. Н. Бахраха, Ю. П. Битяка, А. С. Васильєва, В. Л. Грохольського, Є. Є. Додіної, Н. А. Железняк, О. Ю. Казанової, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, Є. Н. Клячина, Н. Р. Нижник, С. В. Петкова, Ю. О. Ти-

хомирова, В. В. Цветкова в основному спрямовані на вивчення загальних проблем регулювання нотаріальної охорони та захисту прав людини. Вивчення питань адміністративно-правового регулювання правовідносин, предметом яких є нотаріальна охорона та захист прав людини, приділялась увага у працях фахівців з різних наукових напрямків: Н. В. Карнарук, Т. О. Коломоєць, М. П. Ляпідевського, Л. Б. Мандельштама, Ж. Ф. Пієпу, А. М. Феміліді, С. Я. Фурси, І. Г. Черемних, Л. Е. Ясінської, Ж. Ягра та ін.

Отже, **метою** статті є аналіз нормативної бази, що регулює діяльність нотаріату в Україні, і на основі цього аналізу встановити можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріуса в порядку адміністративного судочинства.

В порядку адміністративного судочинства можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження. Постає питання, чи є нотаріус суб'єктом владних повноважень. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства суб'єкт владних повноважень – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських